

Lostrita de Vasile Voiculescu

Incadrarea intr-un(o) curent/ perioada/ epoca literar(a)

Aparute postum (1966), cu un studiu introductiv de Vladimir Streinu, povestirile lui Vasile Voiculescu surprind prin inedit si modernitate, autorul inovand nu atat in forma, cat in continut. Tot postum apare in 1970 si romanul Zahei Orbul, certificand talentul de narare al celui care era cunoscut in special pentru lirica sa.

Povestirile merg, in general, pe doua mari directii: sunt cele cinegetice si pescaresti {Pescarul Amin, Sezon mort, In mijlocul lupilor, Ultimul Berevoi, sarpele Alidor, Lostrita) in care fantasticul, miticul, fabulosul folcloric transgreseaza realul si cele care prezinta intamplari cu caracter anecdotic si moralizator {Proba, Fata din Java, Farsa, Revolta dobitoacelor, Iubire magica etc}.

Generatiile tinere par sa prefere proza poeziei voiculesciene, tocmai datorita caracterului ambiguu, usor oniric al acestora. Modernismul lor a fost, de altfel, remarcat, tocmai prin opozitie cu caracterul oarecum traditionalist al liricii religioase de catre majoritatea comentatorilor: "(...) spre deosebire de fantastii si mitologii parabolici moderni si hermeneutici, de un Mircea Eliade bunaoara, sau, mai recent, stefan Banulescu - cu care cel din urma Voiculescu se aseamana din cand in cand - cele doua volume de Povestiri (...) nu dau nici un fel de dureri de cap, asa-zicand, cititorului, indiferent de familiarizarea lui cu dificile lecturi sau nu. Moderne in cel mai inalt grad fiind, tot atat de profunde, pline de intelesuri ca si ale celorlalti mari prozatori ai secolului, povestirile lui Voiculescu incanta, ocolind, poate deliberat, infasurarile in ceturile onirice si impresionistice. Autorul nu cauta subterfugii de eludare a rigorilor compozitiei, ci nareaza direct, clar, echilibrat, cu precizie virila bine apasata." (Vasile Voiculescu - comentat de Ion Rotaru, Buc, Ed. Recif, 1993, p. 45).

-Titlu. Tema. Elemente de structura si compozitie.-

Povestirea Lostrita (care poarta in titlu numele fiintei-simbol) face parte din prima categorie amintita, cea a povestirilor mitice, prin atmosfera de basm si prin trimiterile la diverse mituri si eresuri. Povestirea isi gaseste punctul de plecare in lumea fabuloasa a pescuitului, aflandu-si sursele narative in fabulosul din folclorul romanesc - credinte si eresuri ca, de pilda, povestea stimei vaii care cere drept vama vieti umane. Se adauga la acestea, tema (dorinta de a atinge absolutul, care presupune sacrificiu) si structura, apropiate de basm - un prolog si un epilog ce incadreaza ca o rama naratiunea.

-Trasaturi specifice-

Prologul tine locul unui avertisment: "nicaieri diavolul cu toata puita si nagodele lui nu se ascunde mai bine ca-n ape." - ne aflam pe un taram discutabil, la limita dintre fabulos si real, dintre mitic si explicabil. Lostrita - "pestele naibei" (origine demonica) are cap bucalat, cu "pielea pestritata auriu, cu bobite rosii-ruginii, ca pastravul" (infatisare seducatoare) - ii atrage pe tinerii pescari, neexperimentati, deci, in valtoarea apelor. Cand vrea sa insele pe cel pe care si-a pus ochii, creste

de trei ori si isi schimba aratarea: "iese si se intinde, moale, ranis. De departe ai zice ca e o domnita lungita la soare pe plaja de nisip argintiu." (prima asociere intre peste si femeie, ce sugereaza hibriditatea fiintei, facand aluzie la mitul sirenei sau al Ondinei din mitologia germano-scandinava). Originea si aspectul neobisnuit al lostritei sunt de mai multe ori subliniate in text: "lostrita vrajita", "lostrita fulgera ca o sabie", e "nazdravana", pescari iscusiti cad in "mrejele-i fermecatoare". Intr-un fel, lostrita-sirena este corespondenta ielelor, a zanelor si - de ce nu? - a Zburatorului, in varianta feminina, din mitologia romaneasca. Pescarii se simt ispititi de ea, dar majoritatea pier inecati sau renunta.

-Caracterizarea personajului principal-

Singurul care ii ramane "credincios" (a se retine epitetul-adjectiv) este Aliman (nume de basm si de balada), un tanar pescar ce nu crede in "basmele bune pentru copii" si rade de povestea stimei "preschimbate in lostrite, ori de naiba prefacuta-n peste". O data reuseste (provocarea) sa o prinda - pentru o clipa doar -, pentru ca apoi sa o piarda in ape cu nada cu tot. Mai tarziu, pe la mijlocul verii, o prinde iar, dar salvaticiunea "ii scapa din maini ca o sageata licaritoare, cum ii scapa duminica cate o zvarluga de fata la hora" (a doua asociere cu lostrita-femeie; aluzia este tot la mitul sirenei). Consecinta esecului este ambigua si se face aproape imperceptibil trecerea din real in fabulos. Flacaul pare vrajit - "el nu mai radea ca altadata. Punea capul in piept indarjit si pleca fara sa mai asculte" pentru ca "ii simtea mereu povara si forma in mainile nedibace si in sufletul tulburat". Sugestia este si ea ambigua: efectul intalnirilor cu lostrita si dorul de aceasta seamana cu trairile omului indragostit; de altfel, numai cand "i se arata lostrita ii mergea bine si avea spor".

-Semnificatii. Real si fantastic.-

Ambivalenta lostritei - peste/femeie ("Pe la Paste iat-o ca s-a ivit. mai mandra, mai vicleana, unduind trupul cu ispite femeiesti in el") - incurca planurile, facand posibile mai multe interpretari. Ea nu reprezinta doar idealul pescarului - pestele-minune, ci si idealul feminin, al barbatului Aliman, caci, dupa ce spre sfarsitul verii lostrita dispare, "flacaul, de atata zbucium si alergatura, se topea. S-ar fi zis de ciuda, daca nu de dor." (s.n.)

Intrucat metodele traditionale (a se citi din planul realului) nu dau roade in prinderea lostritei, Aliman - care "bolise" tot timpul iernii - apeleaza la fortele oculte: "iscodea despre vrajile si vrajitorii cu puteri asupra apelor si pestilor. si apoi ramanea cu mintile aiurea". Vraciul batran din locurile salbatice de pe Neagra (afluent al Bistritei superioare), "mare descantator de pesti" la care ajunge, este un fel de "stapan al apelor". Ne aflam pe taramul fabulosului. Vrajitorul ii inmaneaza, cu instructiuni precise, "o lostrita lucrata de lemn, aidoma de suie si frumoasa cu cea din Bistrita", in fond reprezentarea dublului (aluzie si la mitul totemului, in stransa relatie cu povestirea Pescarul Amin in care sugestia totemului este mult mai adanca). Un alt mit - al lui Faust sau al pactului cu diavolul - este invocat, caci in miez de noapte, cu luna in patrar (timp propice magiei), Aliman intra in apa cu pestele vrajit in mana si spune incet "descantecul invatat pe de rost, in care se leapada de lumea lui Dumnezeu". Ritualul in care este initiat Aliman de catre vrajitor este unul primitiv,

conform caruia poti domina pe cineva daca ii posezi imaginea sau copia materiala, modelul acesteia; vanatul este inlocuit de reprezentarea lui plastica - sculptura totemica.

Rezultatul nu intarzie sa apara: apele navalnice ale Bistritei aduc o data cu sfaramaturile de sate si case o pluta pe care se zareste o fata, salvata din "fierbatoare" de catre Aliman. Aparitia fetei tine si ea de domeniul fantasticului. Ea reprezinta implinirea dorintei erotice, dar si intruparea umana a lostritei vrajite. Portretul fetei este elocvent in aceasta directie, pastrand reminescente ale lumii acvatice din care provine: hainele se usuca imediat pe ea, "ochii, de chihlimbar verde-aurii cu strilici albastri" sunt mari, rotunzi (ca de peste), dar "reci ca de sticla", iar dintii "ascutiti ca la fiare".

Iubirea dintre cei doi izbucneste furtunos, desi pare nefireasca. Fata, botezata de Aliman Ileana (nume cu rezonanta fabuloasa, nume de basm) este "salbateca". Satul o banuieste ca "ar suge sangele flacaului" (aluzie la mitul strigoiului, al moroiului din mitologia romaneasca), desi acesta pare "mai sanatos, mai voinic si mai bun cum nu fusese niciodata". In buna traditie, el incepe sa se gandeasca la casatorie, dar fata il refuza categoric, nedezmintindu-si originea demonica: "ea a hohotit nebuneste, luandu-l de gat. Ea stia de ibovnic si de dragoste, nu-i ardea nici de popa, nici de biserica. Nu pentru asta venise ea pe lume."

Cea care pune capat povestii de dragoste paradiziace este Bistriceanca, mama Ilenei, aparitie miraculoasa, "femeie voinica, iute si stiurlubatica, asijderi apelor dupa ploaie". Ca si vraciul, ea apeleaza la magie, ducandu-o pe fata in stare de hipnoza ("ii sopti la ureche niste vorbe care parca o adormisera"), iar pe Aliman il indeparteaza, lasandu-l "prostit, gol de puteri ca o arma descarcata". Incercand sa dezlege misterul, Aliman va afla tarziu, de la un mosneag trecut de suta de ani despre provenienta miraculos-demonica a celor doua femei. Vraciul, la care vrea sa apeleze din nou, a disparut si el.

Lipsa fetei echivaleaza cu anulara puterilor, cu depersonalizarea lui Aliman. Curand, el va fi "imbrobodit" de o fata indrazneata, cu care se logodeste, caci era "plecat de pe lumea asta" (sursa puterilor sale disparuse). Este un gest de apatie: "se insura numai pentru ca nu mai avea vointa sa se impotriveasca nici unei biete fete, care in ochii lui era mai putin decat o ganganie, si orice ii era totuna."

In ajunul nuntii, Aliman viseaza ca se insoara cu lostrita si ii cununa batranul vraci. In timpul petrecerii de nunta din planul real, care are loc in mijlocul lui noiembrie - atunci cand noptile sunt bantuite de strigoi, conform traditiilor oculte - cineva aduce vestea reaparitiei lostritei, care "sta lungita la soare ca o domnita" (revine ambiguitatea, mitul sirenei, hibridul peste-femeie), fapt care starneste din nou in Aliman dorinta de a o prinde: "si iar simtea desteptata in carnea bratelor dulceata unei poveri neuitate." Aruncandu-se in apele involburate, el se scufunda cu lostrita in brate, iar apele "bolborosind manioase, s-au pecetluit deasupra lui pentru totdeauna". Finalul, simbolic, lasa locul mai multor interpretari: regasirea lostritei poate insemna fie implinirea erotica in moarte, fie atingerea idealului (pescarul care a prins pestele mult visat), fie intoarcerea la origini, in relatie cu mitul totemului.

Deși a fost catalogată drept o povestire fantastică, multe dintre întâmplările din naratiunea lui Vasile Voiculescu ar corespunde, mai degrabă, categoriei miraculosului, după clasificarea făcută de Tzvetan Todorov. Celebrul teoretician al fantasticului împarte evenimentele neobisnuite în trei categorii: categoria straniului, desemnând un fenomen care poate fi explicat prin vis, halucinație, fantezie etc, categoria miraculosului, unde se înscriu fenomenele inexplicabile și categoria fantasticului, care constă într-o ezitare între explicabil și inexplicabil, o incertitudine între imaginar și real.

Caracterul povestirii, ale cărei semnificații pendulează între real și basm, ține totuși de fantastic. De altfel, epilogul încearcă să explice apariția acestei legende prin setea de fabulos a oamenilor: "dar povestea lui Aliman a rămas vie și mereu mlădioasă. Crește și se împodobește an de an cu noi adaose și alte scornituri după închipuirile oamenilor, jinduiți de întâmplări dincolo de fire". Într-un cadru real - satul de pe malul Bistritei și locuitorii lui - se brodează o povestire fantastică, cu elemente de fabulos și miraculos (eresurile, credințele populare cu stima apei care își cere drepturile, vrajitorul, Bistriceanca, strigoaica, iubirea dintre Aliman și Ileana etc), fără a se insista asupra caracterului malefic al întâmplărilor.

-Stil. Limbaj-

Chiar dacă s-a argumentat de nenumărate ori că limbajul abundent în rhaisme, regionalisme (puita, nagode, suie, pribuluiala, ranis, hulpava, naboii, renii, /urcarii, haituri etc), termeni specializați (din domeniu! pescuitului, de exemplu: plutasi, fierbatori, nahlapi, nade, plavie s.a.m.d.) joacă un rol important în realizarea expresivelor imagini ale lumii acvatice, conferind culoare textului, nu este mai puțin adevărat că Vasile Voiculescu pare mai interesat de ceea ce spune, de povestire în sine, decât de modul în care spune. Din acest punct de vedere, se deosebește de Mihail Sadoveanu (cu care se face în permanentă comparație la nivelul limbajului și al atmosferei, mai ales în povestirile acestuia din urmă), pentru că Voiculescu preferă naratiunea descrierilor, pastrate, de altfel, la strictul necesar.